

УДК 821. 512.145. «19»: (17+111.852)

Юнусов Шевкет Эльвисович, к. филол. н., доцент кафедры крымскотатарской филологии Таврической академии (структурное подразделение) КФУ имени В.И. Вернадского

e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

ЗАКИР КУРТНЕЗИР КАК ЖУРНАЛИСТ И ПРОЗАИК: ВОПРОСЫ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ФОРМЫ И СТИЛЯ ПОДАЧИ МАТЕРИАЛА

ЗАКИР КЪУРТНЕЗИР ГАЗЕТАДЖЫ ВЕ НЕСИРДЖИ ОЛАРАКЪ: БЕДИЙ ШЕКИЛЬ ВЕ МАТЕРИАЛ ТАКЪДИМИНИНЪ УСЛЮБИ МЕСЕЛЛЕРИ

Аннотация. В статье представлен анализ жанровых и стилистических особенностей повести известного крымскотатарского прозаика Закира Куртнезира «Боль сердца», вошедший в последний прижизненный сборник под этим же названием. Акцентируется наличие газетно-публицистического стиля в произведении, сложившегося в силу многолетней активной журналистской деятельности писателя.

Ключевые слова: жанровая контаминация, эссеистика, публицистика, прототип, стиль, журналистика.

Yunusov Shevket Elvisovich - Candidate of Philology, Associate Professor
Head of the Crimean Tatar linguistics Tauride National VI Vernadsky University

e-mail: schew.yunusoff2010@yandex.ua

ZAKIR KURTNEZIR AS A JOURNALIST AND PROSE WRITER: ISSUES OF ART FORM AND PRESENTATION STYLE

Annotation. The article presents an analysis of the genre and stylistic features of the novel by the famous Crimean Tatar novelist Zakir Kurtnezir "The Pain of the Heart", which was included in the last lifetime collection under the same name. The author emphasizes the presence of a newspaper-journalistic style in the work, which has developed due to many years of active journalistic activity of the writer.

Keywords: genre contamination, essayistics, journalism, prototype, style, journalism.

Ишимизнинг мақсади серлевамизда анылган язиджынынъ «Юрек агърылары» повестининъ бедий услубинде ер алган жанрлар къарышмасы ве услуб инджеликлерине дикъкъат этмектир.

«Юрек агърылары» джыйнтыгы [1] Закир Къуртнезир (1933–2016) сагъ экенде чыкъарып етиштирген сонъки бедий эсерлер ве мақалелери китабы олды. 2023-юнджи йылнынъ сонъларында миллий оджакъларымыз язиджынынъ 90 йыллыгына багъышланган тедбирлер кечирдилер. Топлашувларда иджаткъарнынъ эдебият алемине аткъан адымлары, бедий теджрибелери, вазифелериндеки юкселювлери къайд этилип, онынъ кенди ишине месюлиетнен янашкъаны ургъуланды. Затен бу язиджымызнынъ миллий ве озъбек неширлердеки хызмети ве я дин саасындаки арекетлери хусусында хусусан сонъки йылларда баягы шейлер басылгъандыр. Бойле экен, бу ишимизде онынъ бедий мирасындаки услуб меселелерине эмиет береджек олдыкъ.

Къайд эткенimiz киби, Закир Къуртнезирнинъ 2008 сенеси дюнья юзю корьген «Юрек агърылары» джыйынтыгына повесть, икяелер, эссе ве публицистикасы кирсетильген. Фиқиримиздже, китапкъа серлева этип къоюлган повесть санки Закир Къуртнезирнинъ кенди омюрине даир бир эсабатыдыр ки, мында онынъ кечкен омюр ёллары, эда эткен вазифелери, тюшондже-хаяллары бирер-бирер аныла. Китапта ер алган башкъа эсерлер исе «Юрек агърылары» повестини текмиллеген киби ола. Иште, онынъ Бекир Хайредин адыны ташыган баш къараманы муэллифнинъ тыпкъысы, яни прототипидир. Артыкъ баягы бир яшкъа кельген бу адам, бундан эвель бир къач

кере сагълыкъ дарбелерине огърагъанына бакъмадан, озюни эп генчлигиндеки киби дуймакъ истей. Якъынлары ве этрафтакилернинъ мукъайтлыккъа чагъыргъанларына къулакъ асмайып, эп арекетлер ичинде къайнашкъан къараман ахыр-сонъу хастаханеге тюше. Башындан келип-кечкенлернинъ «шааты» олмагъа бундан сонъ башлаймыз.

Демек, юрек агърыларына та балалыкътан корип кельген адиселери (дженк ве сюргюнлик йыллары ве буларнынъ акъибети, муаррирлик вазифеси, адамларгъа мунасебети ве ил.) себеп ола ки, артыкъ эсли башлы къараманымыз неден къачынмакъ, неге мукъайт олмакъ кереклигини кенди теджрибеси юксеклигинден изаатлай. Затен, бираз эслидже окъуйыджы бу эсер девамында озюни корьген киби де олур: мында къараманнынъ догъгъан кою, Янгиюльдеки яшайышы, Хрущёв, Шараф Рашидов, авдет ёлу киби аллар ве шахысларнен «расткелишир». Джумледен, козьден кечирилеяткъан повестте баш къараманнынъ «меджмуада (яни «Йылдыз»да – Ш.Ю.) муаррир муавини олып чалышкъан ильки йылларында кечиргенлери» [1, с. 129-131] меракълы корюнип, о вакъытларда эсли-башлы яzydжыларымыз ве «шестидесятниклер» арасындаки мунасебетлернинъ бир уджу ачып косътергендайын ола. Мында Бекир Хайрединнинъ муавинликке Меркезий Комитет тарафындан тайинлегени тариф этилип, баш муаррирнинъ онъа сувукълыкъ косътергени, «алты айгъа къадар онен самимий мунасебетте булунмагъаны, базы вакъытларда атта ишанчсызлыкъ биле косътергени (...), олар арасындаки кергин мунасебет аман-аман бир бучукъ йыл къадар девам эткени (...), сагълыгъы мусааде этмегени себебинден (баш муаррирнинъ – Ш.Ю.) озъ вазифесинден бошамакъ ичюн ариза бергени» къайд этиле. Накъильджи бунъа шу, баш муаррир башкъа бир адамны кунъэвель козьлеп къойгъаныны, юкъары идарелер исе муавин вазифесине район газетасына реберлик эткен адамны тайинлегенлерине рухий бир исьян косътермеси себептир деп тюшюне. Повестънинъ бунъа бенъзер ерлеринде дикъкъатымызны озъара мунасебетлерден зияде жанрларнынъ къарышмасы чеке (бу меселе узеринде эдебиятшынаслар аля даа тартышалар [4]). Албу ки, мында повесть жанры ичинде эм эссеистика, эм публицистика хусусиетлери

къулланылган. Бунысы да муэллифнингъ газетаджылыккъа мейиль бермесине бир ишареттир. Даа айтаджакъ олсакъ, «Юрек агърылары» повестининъ услубинде базада «янларына баргъызманъыз», «эвге киревериштеки таш басамакъ» мисалиндеки ифаделер озъбек тилининъ тесирини, «къол астындакилернен», «меним назарымда» киби рус тили калькаларынынъ анълымы-анъсызмы къулланылмасы тюневинки девирнинъ лисаний хусусиетлерини хатырлатыр.

Муэллиф хастаханеде яткъанда къаралагъан эсерини шу сёзлернен битире: «Эй, инсанлар! Бу фаний дюнья даимий дегиль. Бири-биримизни къорчаламагъа огренейик. Бир кимсе о бир дюньягъа ич бир шей алып кетмейджек. Биз, юреги яралылар о бир дюньянынъ «къапусына барып къайттыкъ»... Асед, кунъджилик, пахыллыкъ инсан омюрини къыскаъартыджы, къурт киби кемириджи амиллердир... Бир сёзнен инсанны ынджытмакъ, юрегини яраламакъ, къырмакъ, агъыртмакъ мумкюн... Юрек агърысы - терен агърыдыр...» [1, с. 190].

Бу эсердеки Бакирджан (озъбекче теляффузда), Исмат Къурбановичлерни та «Сагъ олунъыз, адамлар!» [2] ве «Айланчыкъ сокъакъларда» [3] эсерлеринде корьгендирмиз. Буларда да тамам шу, юкъарыджа къайд этильген эссеистика ве публицистика юкю агъырджа чеккенини сечемиз.

Корюне ки, Закир Къуртнезирнинъ журналистлик къалеми эписи бир дююлып тура. Бесе-белли, йыллар девамында газета мухбири, баш муаррирининъ муавини, муаррир вазифелеринде булунмасы онынъ теджрибели журналист киби кямиллешмесине алып кельгендир. Бунынъ устюне эсерлериндеки баш сюжет ёлагъы – муэллифнингъ кенди аятынынъ тавсиятлары – аман-аман эр бир эсерининъ композициясында багъана мисали ола. Бу фикирни яzydжынынъ «Эбкем» (ангисинде ки балалыгъында базарда къырсызлагъан къарпызы ичюн аля даа утангъаныны бильдирмеси), «Бабачыгъым, сизни къайдан тапайым?!» икяелери де тасдикълар. Иште, «Юрек агърылары» повестинде энди буларнынъ эписи бир ерге топланып, Закир Къуртнезирнинъ бутюн биографиясыны косътерген киби ола.

Эсас нетиджемиз шудыр: Закир Къуртнезирнинъ «Юрек агърылары» повестинде баш къараманнынъ къадери саесинде халкъымызнынъ бир къатламы олгъан муневверлер – иджаткярлар ве газетаджыларынынъ – дженктен эвель ве ондан сонъ корип кечиргенлери, яваш-яваш наширджилик ишине киришкенлери ве юксельгенлери, бири-бирине мунасебетлери акъкъындаки тасаввургъа саип оламыз. Эсернинъ услубинде повесть, эссеистика ве публицистика хусусиетлери хачланып кете. Албу ки, сонъки девирде жанрларнынъ къарышмасы (я да махсус къарыштырылмасы: бойле алларны Сафтер Нагаевнинъ «Исмаил бейнинъ Туркистан сефери» повести, Гулизар Дерменджининъ «Къытмыр» ве Сейяре Меджитованынъ «Разылыкъсыз никях» икяелеринде [5, с. 112] козетебилемиз) джиан эдебиятында да кенишлемектедир [4]. Айны заманда Закир Къуртнезирнинъ бедий эсерлеринде озьбек тилининъ хусусиетлери, рус тили калькаларына расткельмек мумкюн ки, бунысы, фикиримиздже, табий бир ал киби къабул этильмелидир, чюнки бу, миллий мектеп корьмеген иджаткярларнынъ къалеми ватансызлыкъ ве ят медениет шараитинде кямиллешкени беллидир.

Список использованных источников

1. Къуртнезир, З. Юрек агърылары: сборник / З. Къуртнезир. – Симферополь: Доля, 2008. – 360 с.
2. Къуртнезир, З. Сагъ олунъыз, адамлар! / З. Къуртнезир // Йылдыз. – 1985. – № 1. – 9-53.
3. Къуртнезир, З. Айланчыкъ сокъакъларда / З. Къуртнезир // Йылдыз. – 1988. – № 6. – 41-83.
4. Шарифова, С.Ш. Соотношение жанрового смешения со «Смещением» жанра, «Диапазоном» жанра и его переходными формами [Электронный ресурс] / С. Шарифова. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sootnoshenie-zhanrovogo-smesheniya-so-smescheniem-zhanra-diapazonom-zhanra-i-ego-perehodnymi-formami/viewer> (дата обращения: 18.02.2024).

5. Юнусов, Ш.Э. Эдебиятшынаслыкъ ве медений аят: сборник статей / Ш. Юнусов. – Симферополь, 2021. – 272 с.